KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

NOVEMBER-DECEMBER 1958 NR. 5

INHOUD

DE GEMEENSCHAP

De hoela hoep en nog wat 109
Tijd en Taak 110
De bandrecorder als weldoener 110
Uit de gemeenschappen 110
Verslag Top Kader Conferentie 112

GEESTELIJKE VERZORGING

Hoe moeten wij antwoorden? V 116
Verslag ziekenbezoek-conferentie 14 October 1958 119
Literatuur gevangeniswezen 120
Verworven inzicht bij het werk in de arbeiderskampen 121
Groepswerk 123
Nieuws uit de arbeiderskampen 124
Uit de belevenissen van een raadsman 125
Adressenlijst sociale ambtenaren 126

DE STEMVORK

Hoe waarderen de bezoekers onze lezingen 127

KADER

ORGAAN VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND
INHOUDENDE

I DE GEMEENSCHAP

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN
REDACTIE: W. COENDERS, BRINKGREVERWEG 111, DEVENTER, TELEFOON 06700—5452

II GEESTELIJKE VERZORGING

RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN EN HUN MEDEWERKERS
REDACTIE: MEVR. D. HEROMA-MEILINK, PLESMANSINGEL 6, AMSTELVEEN, TEL. 02964—4322

III DE STEMVORK

RUBRIEK VOOR DE SPREKERS
REDACTIE: C. H. SCHONK, BOUWERSTRAAT 14, DEVENTER, TELEFOON 06700—5331

ADMINISTRATIE: OUDEGRACHT 152, UTRECHT, TELEFOON 030—10163

DE HOELA-HOEP EN NOG WAT

Er zou een jaar geleden een uitzonderlijk voorstellingsvermogen voor nodig zijn geweest om verband te kunnen leggen tussen een rond gebogen stuk plastic-buis en gescheurde buikspieren. Inmiddels is het verband gelegd en heeft de rage zijn hoogtepunt al weer achter de rug. Daaruit blijkt niet alleen het anatomische aspect, maar veel meer nog dat dergelijke grapjes even snel verdwijnen als opkomen. Dat is dan ook één van de diepgaande verschillen met bewegingen als het Humanistisch Verbond, die slechts mogen rekenen op gestage uitbreiding als er gestaag voor wordt gewerkt.

Met andere woorden: de gemeenschappen mogen slechts hopen op toeneming van het ledental (en dat doen zij), als zij er voortdurend voor ijveren (en dat laten zij evenmin).

Dat geldt evenzeer voor het abonnementental van „Mens en Wereld". Laten de gemeenschapsbesturen bedenken, dat de invloed van de humanistische beweging ook wordt bepaald door het aantal lezers van dit steeds meer gewaardeerde blad en dat de gemeenschappen er de beste propaganda voor kunnen leveren.

Hoe dat te doen? Wel, hier zijn enige mogelijkheden:

a. *Eens per jaar de leden-niet abonné's enkele malen achtereen een proef-exemplaar thuis sturen en daarna met zachte, maar besliste drang vragen om abonné te worden b.v. door huisbezoek, dat tegelijk kan dienen om de belangstelling van het lid voor Verbond en gemeenschap te peilen.*
b. *Zorgen dat bij elke bijeenkomst enkele exemplaren op de brochuretafel liggen en dat deze na afloop verdwenen zijn (doordat ze aan niet-abonné's zijn verkocht).*
c. *Bij de ledenwerf-actie ook „Mens en Wereld" ten tonele te voeren en zo geen lid valt te noteren, dan toch een abonné rijker te worden.*

Er is nog een markant verschil met de hoela-hoep-rage: Het Verbond is geen tijdelijk verschijnsel. Het houdt zich bezig met de wezenlijke dingen, al zal het de aansluiting met de actualiteit niet gaarne missen. Een schoon voorbeeld is de a.s. studiedag zowel wat onderwerp als voorbereiding betreft.

„De idee van de openbare school" is een onderwerp, dat niet — zoals voorgaande — verweten kan worden, dat het te abstract of te moeilijk is, of te ver uit de gezichtskring ligt. Integendeel, het duidt op een stuk werkelijkheid, waar bijna iedere humanist, die met zijn beginselen ernst wil maken, mee te maken heeft of krijgt.

En wat de voorbereiding betreft: Er is een gesprekshandleiding verschenen, die voor de behandeling in groepen van grote waarde kan zijn. Laat men er dan ook gebruik van maken, opdat de studiedagen een waardige bekroning vormen van het activeren der geesten voor de zaak van de openbare school.

TIJD EN TAAK

1959		
januari 21	:	Uiterste datum, waarop congresvoorstellen kunnen worden ingediend.
januari 31/februari 1	:	Top Kader Conferentie.
februari 14	:	Gewestelijke besturenconferenties.
februari 18	:	Uiterste datum, waarop amendementen op eerder gedane voorstellen kunnen worden ingediend.
maart	:	Studiedagen over „De idee van de openbare school".
april 11-12	:	Congres H.V.
mei 2	:	Landdag „Socrates".

DE BANDRECORDER ALS WELDOENER

Dit mag wat overdreven klinken, maar doet volkomen recht aan het gebruik dat wijkgemeente 21 der Hervormde Gemeente in Den Haag van dit vernuftige instrument maakt. Daar zorgt de Band Recorder Commissie Paaskerk ervoor, dat de zieken en bejaarden, die de kerk niet meer kunnen bezoeken, de preek per bandrecorder thuis krijgen. Volgens „Woord en Dienst", veertiendaags orgaan voor het Hervormde Kerkewerk van 31 mei 1958 zijn de reacties unaniem enthousiast. We kunnen ons dat levendig voorstellen en we menen, dat in dit opzicht ook de verbondsgemeenschappen actief kunnen zijn, al was het alleen reeds, doordat aldus verscheidene leden en geestverwanten lezingen en discussies kunnen beluisteren, waarvan zij anders verstoken zouden blijven.
Van meer belang is echter nog, dat op deze wijze de zieken en de bejaarden het gevoel kunnen krijgen er weer bij te horen. Hier ligt een mogelijkheid voor regelmatig contact, dat voor de betrokkenen uiterst waardevol kan zijn. Welke gemeenschap volgt dit voorbeeld na?

UIT DE GEMEENSCHAPPEN

Een wat meer **stijlvolle aanpak der bijeenkomsten,** waar de laatste tijd nog al over gepraat en geschreven is, kreeg in Schiedam op de volgende wijze vorm:
Alle bezoekers werden reeds vóór de garderobe ontvangen en naar de zaal geleid. Bestuursleden besteedden bijzondere aandacht aan nieuwkomers. In de zaal klonk zachte muziek (divertimenti van Mozart). Allen zaten aan een lange tafel, waarop bloemen prijkten. Aan het hoofd van

de tafel zaten voorzitter, inleider en spreker. Na een kort openingswoord door de voorzitter klonk weer muziek. De inleider zei vervolgens een tekst van Camus, die goed aansloot bij de inhoud van de speech van de spreker (Mr. J. In 't Veld), die na wat muziek het woord kreeg. Onmiddellijk na de rede werd de koffie binnengebracht en begon een geanimeerd gesprek. „De mensen waren slechts na aandrang weg te krijgen", schrijft secretaris Nesse. Hij noemt het geheel dan ook een geslaagd experiment.

Om van werkelijk gemeenschapsleven te kunnen spreken zal er bij tijd en wijle ook aandacht moeten zijn voor *feesten*. Arnhem besefte dat ook en vierde het twaalf-en-half jarig bestaan der gemeenschap met een bonte dinsdagavond in de Sonsbeekboerderij, waar een één-akter van Tsjechow werd opgevoerd, kleurendia's werden vertoond, kon worden genoten van zang en pianospel en tenslotte gezelschapsspel - en dans de aanwezigen gezellig bezighielden.

In de zomermaanden was er in meer gemeenschappen belangstelling voor de genoeglijke zijden des levens. Er werden tal van *bustochten en excursies* georganiseerd. Zo trok Laren-Blaricum naar de Hoge Veluwe en kwam Amsterdam na veel omzwervingen op de beeldententoonstelling in Arnhem terecht, waar de heer Joh. van Zweden door zijn bekwame en indringende uitleg voor de climax zorgde.

Maar het gemeenschapsleven kan niet bij gezelligheid en genoeglijkheid blijven. Een gemeenschap heeft vóór alles bezinning en verdieping te brengen. Dit mag vanzelfsprekend zijn, het spreekt minder vanzelf waarom hardnekkig vastgehouden moet worden aan éénmaal gevonden regelmaat en vorm. Zo rees er in Leeuwarden twijfel over het tijdstip van de *zondagse bijeenkomsten*. Waarom moeten deze per sé 's ochtends gehouden worden, vroeg men zich daar af. Voor veel huisvrouwen is dit immers bepaald niet een tijd om zich vrij van huishoudelijke beslommeringen te voelen. Bovendien haast iedereen zich na afloop meestal om thuis te komen, hetgeen voor een rustige nabeschouwing weinig bevorderlijk is. Alles bekeken hebbende, besloot het Leeuwardense bestuur in het vervolg zondagmiddag-bijeenkomsten te beleggen, die om half vier beginnen. Deze regeling schijnt veel instemming te vinden. Er komen tal van bezoekers, die men voorheen niet zag.

Ook voor de vorm, waarin de bezinning op de humanistische beginselen wordt gebracht, geldt, dat variatie de aantrekkelijkheid slechts kan verhogen. Een van de middelen daartoe is *het forum*. Laren-Blaricum brengt een dergelijke forum-avond onder het motto door en voor de leden. Dit is overigens ook een geschikte en beproefde vorm om de humanistische opvattingen te confronteren met andere. Haarlem bracht een dergelijk gesprek over het thema: „Wat dunkt u van de mens?" tussen Mr. A. Diepenbrock (r.k.), Ds. G. J. Waardenburg (n.h.) en Dr. D. H. Prins.

De meest geëigende omgeving voor het gesprek is altijd nog de *kleine groep*. Beverwijk start met drie verschillende gespreksgroepen en Utrecht begint met een groep, die elke veertien dagen bijeen komt om met elkaar de inhoud van „Mens en Wereld" of van een enkel artikel daaruit nader te bezien.

Hoe ideaal zou de gemeenschap zijn, die al de hier omschreven activiteiten op het programma zou hebben staan, als dat niet te veel gevraagd zou zijn. Maar is dat eigenlijk wel zo?

VERSLAG TOPKADER-CONFERENTIE
4 EN 5 OKTOBER 1958

Aandacht werd besteed aan de wijze, waarop de Amerikaanse humanisten hun bijeenkomsten houden en aan de vraag of het mogelijk is, de invloed van de gewesten te vergroten.

Voorzitter van Praag wees er in zijn openingswoord op, dat, al is het verrassende element van de ontmoeting met gelijkgezinden ook op deze conferenties minder groot geworden, het toch elke keer weer goed is te constateren, dat men er niet alleen voorstaat. Het is min of meer een, zij het plezierige, gewoonte geworden, een element, dat ook op de bijeenkomsten, die hij in Amerika heeft bijgewoond, een rol speelt. Van zijn bezoek heeft hij veel geleerd, al reikt zijn ervaring dan niet verder dan tot het oosten van dit enorme land en dan nog de grote steden. Het levenspeil is veel hoger dan bij ons, met een naar onze begrippen zeer hoog inkomen, al geldt dit niet over de gehele linie. Intellectuelen verdienen naar verhouding minder dan hier, de arbeiders meer. Het bezit van een auto is niet alleen noodzakelijk voor het prestige, maar ook voor de grote afstanden. Men werkt in de city en woont buiten.
Het bestaan in Amerika is onzeker, men kent eigenlijk geen vaste baan, zelfs de wetenschapsmensen zitten altijd op de schopstoel. Dat voert tot topprestaties, maar brengt ook een innerlijke onzekerheid mee. Er is bovendien vrijwel geen gelegenheid tot sociaal contact. De kerk vervult een sociale functie, is een soort vluchthaven. Voor de niet-kerkelijken vervult de American Ethical Union in toenemende mate deze taak, vooral voor de middenstand. Daarnaast is de tweede humanistische organisatie, de American Humanist Association, voornamelijk het verzamelpunt van de wetenschappelijke werkers.
Twee dingen vallen bij het Amerikaanse humanisme op, n.l. de zondagmorgenbijeenkomst, die een heel bijzonder karakter heeft en waarvan in de loop van deze conferentie een voorbeeld werd gegeven en de ontwikkeling van de beweging in de voorsteden. Hieraan heeft de A.E.U. zich volledig aangepast en regelmatig worden daar avondbijeenkomsten gehouden. Ze beginnen laat, omstreeks 9 uur, want eerder is de werker, die uit de city moet komen, niet in staat om aanwezig te zijn. Er wordt voorlichting gegeven over vraagstukken als huwelijksmoeilijkheden, sexuele opvoeding, jeugdwerk, terwijl men bovendien dikwijls over een eigen school beschikt. Men komt veelal bijeen in een eigen gebouw, of - waar men dit niet bezit - in de aula van een school, nooit zoals bij ons in café's of restaurants.
Elke groep heeft de beschikking over een bezoldigde kracht, de leader, die de gehele groep activeert. Belangrijk is vooral, dat men zich volledig heeft aangepast aan de ontwikkeling van de nieuwe nederzettingen als woongebied en daar een functie vervult. Aangezien deze zelfde ontwikkeling zich ook in ons land voordoet, moeten wij er ook de grootst mogelijke aandacht aan besteden.
Het wetenschappelijk denken speelt in beide organisaties een voorname rol. De begrippen „science" en „democracy" houden voor de Amerikaan

veel meer in dan voor ons. Men streeft er naar alle inzichten die uit het moderne denken voortkomen, ook toe te passen, al laat men het humanisme beslist niet in de wetenschap opgaan. Het heeft van Praag getroffen, omdat op deze wijze de mogelijkheid bestaat, dat de mens leert zich thuis te voelen in de huidige levenssituatie. Aan de andere kant heeft men bij hen weer grote waardering voor ons werk en vooral voor onze grote activiteit, waarbij we beslist voorliggen. Men beschikt bij hen over meer beroepskrachten, waarvoor men dan ook bereid is, volgens onze maatstaven een vrij hoge contributie (gemiddeld $ 75,—) te betalen. Voor werk in de vrije tijd heeft men eigenlijk geen tijd.

Na de opening en de toespraak van van Praag heeft Polet enige gedachten ontwikkeld over de taak van de gewesten. Hierbij werd uitgegaan van een overzicht over de toestand in de gemeenschappen, zoals dat uit de jaarverslagen naar voren komt. Opmerkelijk is hierbij vooral, dat het contact in gewestelijk verband blijkbaar nog steeds geen rol van betekenis vervult, terwijl allerlei werkzaamheden, die door een aantal gemeenschappen gezamenlijk vervuld zouden kunnen worden, niet plaats vinden. Ook de steun van de grote aan de kleine gemeenschap is nog onvoldoende. Twee jaar geleden is op de TKC een werkplan ontwikkeld, waarin ook de taak van de gewesten werd aangeduid. Een aantal suggesties zijn inderdaad uitgevoerd, vooral in zoverre dit van het hoofdbestuur en het Centraal Bureau diende uit te gaan. Het contact tussen gewest en gemeenschap is echter nog niet veel verbeterd en de vraag dient te worden gesteld, hoe of dit komt. Heeft men er geen tijd voor of ziet men er de noodzaak niet van in? Of weet men niet, wat eigenlijk de taak van de gewesten is?

In de statuten staat die taak inderdaad niet omschreven, maar we kunnen hier toch wel spreken van een soort gewoonterecht. Vele TKC's zijn eraan gewijd en alle deelnemers waren het er toch wel over eens, dat de gewesten een belangrijke taak in het Verbondswerk hebben. Het kan ook zijn, dat er bij de besturen van de gemeenschappen een weerstand bestaat tegen wat men voelt als een inmenging van het gewest.

Er zijn een aantal werkzaamheden, die door het gewest dienen te worden uitgevoerd: het contact met de besturen om verslag van de TKC te geven; het bezoeken van de gemeenschappen en het geven van adviezen; de organisatie van studie- en landdagen; de zorg voor de algemene leden en het functioneren als contactorgaan tussen gemeenschap en hoofdbestuur. De werkzaamheden van de gewesten moeten o.i. niet verminderd worden, maar juist toenemen. Daarom ook lijkt het ons, dat kaderscholing en conferenties met bestuurders in regionaal verband door de gewesten moeten plaatsvinden.

De discussie, die op deze inleiding volgde, heeft zich in hoofdzaak met drie punten beziggehouden: n.l. waarom is er tot op heden zo weinig terecht gekomen van de twee jaar geleden gemaakte afspraken; hoe verlenen de gewesten meer steun aan de kleine gemeenschappen (27 van onze gemeenschappen hebben minder dan 50 leden); wat doen we met de algemene leden, d.w.z. moeten we meer gemeenschappen oprichten of streven naar kleine contactgroepen als voorbereiding daartoe?

Uit het gesprek bleek wel, dat men wat de eerste vraag betreft, van de noodzaak overtuigd is, maar dat tijdsgebrek en weerstand van de kant van de gemeenschappen een rol spelen. Het gewest is als contact tussen

gemeenschap en hoofdbestuur nodig, maar het heeft weinig zin allerlei verslagen uit te brengen, die weinig nieuws bevatten. De grote gemeenschappen kunnen best hun eigen peultjes doppen, die hechten aan het gewestelijk verband weinig waarde. Overigens meent men, dat een duidelijker omschrijving van de taak van het gewest toch wel raadzaam is. Het inzicht van vele bestuurders in hun taak en de kennis van het vak van besturen is nog onvoldende. Weliswaar beschikken we over de documentatie, maar men neemt hiervan onvoldoende kennis. De organisatorische opbouw in vele gemeenschappen is nog zwak, ook al omdat men onvoldoende ervaring heeft.
Voortdurende kaderscholing is nodig en daaraan kunnen de gewesten het een en ander doen, zoals blijkt uit een voorbeeld, dat door één van de gewestelijke bestuurders wordt gegeven. Misschien wordt het toch wel tijd, om de taak van het gewest eens duidelijk te omschrijven, al zitten we nog in de periode van het aftasten der mogelijkheden.
Steun aan de gemeenschappen door het gewest is een dringende eis. Maar de belasting die dit voor het gewestelijk bestuur meebrengt, is volgens sommigen te groot. Er wordt niet alleen geëist, dat men voortdurend bezoeken aan de gemeenschappen gaat brengen, maar ook een omvangrijke correspondentie is het gevolg. Het gewest kan ook niet concurreren met een vertegenwoordiger van het hoofdbestuur, daar verwacht men blijkbaar meer van. Van andere zijde wordt betoogd, dat het voorschrijven van een gedragslijn toch niet mogelijk is. Kan een gewestbestuurder invloed uitoefenen op de samenstelling van een gemeenschapsbestuur? Mag men zich gaan bemoeien met de keuze van mensen, ook al blijkt na enige tijd, dat ze hun taak niet aankunnen? Het is heel moeilijk in te grijpen, ook al omdat het gewest geen enkele bevoegdheid bezit. De vraag rijst ook, of grote gemeenschappen het recht hebben uit een gewest te treden, omdat ze er niets aan hebben. Dit kan natuurlijk niet, en bovendien dient een dergelijke gemeenschap in het gewest juist zijn verantwoordelijkheid t.a.v. de anderen te dragen.
Men verwacht van verschillende kanten iets van een eigen gewestelijk orgaan. Misschien is het mogelijk „In en Om" als kopblad te laten verschijnen, met de gelegenheid voor elk gewest, om een gedeelte te gebruiken voor gewestelijke kwesties.
Er ligt volgens verschillenden ook een gewestelijke taak op het gebied van de geestelijke verzorging. De aanstelling van een gewestelijk raadsman, eventueel bezoldigd, zou overwogen moeten worden. Indien men over de middelen beschikt, zou hiermee misschien een gepensioneerde belast kunnen worden tegen een matige vergoeding. Enkele wensen werden nog geuit ten aanzien van „Mens en Wereld", en de tijdige bekendmaking van het onderwerp van de TKC en van de studiedagen.
Polet heeft getracht een antwoord te geven op de vele gerezen vragen en daarbij geconstateerd, dat in dit gezelschap van gewestbestuurders zeker de noodzaak van uitbreiding van de taak van het gewest nog eens is onderstreept. Zonder „goodwill" bij de gemeenschapsbestuurders komt men er echter niet. In elk geval kan men met de nodige activiteit, ondanks de zware belasting van velen, toch allerlei werkzaamheden aanpakken, die alleen in gewestelijk verband mogelijk zijn. In tweede ronde is op enkele details dieper ingegaan, waarbij van verschillende kanten voorbeelden zijn genoemd, waarmee anderen hun voordeel kunnen doen. Zoals bij al

ons werk hebben we hier te maken met een zich steeds uitbreidende taak, en dienen we al zoekend en experimenterend onze weg te vinden. Op de zondagmorgen werd via de bandrecorder een voorbeeld gegeven van de wijze waarop in Amerikaanse kring een bezinningsochtend plaats vond. Vooraf heeft van Praag verteld, hoe of zijn indrukken waren, hoe het gebouw er uitzag en welke details meehielpen een bepaalde stemming te wekken. De bijeenkomsten zijn zeer stijlvol en voorzien blijkbaar in een diep gevoelde behoefte. Nadat de aanwezigen naar de opname, welke ongeveer 50 minuten duurde, hadden geluisterd, werd uitvoerig hierover gesproken. Allerlei vragen werden opgeworpen, ook van practische aard. Hierbij wees de voorzitter erop, dat een van de meest storende elementen in onze bijeenkomsten de opsomming van mededelingen kan zijn. Waarom prikt men die niet op een bord, zodat iedereen er van te voren of na afloop kennis van kan nemen? De keuze van de muziek bij een bijeenkomst is zeer belangrijk. Men uit de wens dat van de kant van het H.B. suggesties worden gedaan in de vorm van zgn. raamprogramma's. Een bezwaar voor velen is bij ons, dat men niet weet waar men zijn kinderen moet laten. In Amerika heeft men dit allang opgelost, door in hetzelfde gebouw ook voor de jeugd een bijeenkomst te houden. In sommige gemeenschappen hier zoekt men ook al ijverig naar een oplossing. Toe te juichen vond men ook, dat de voorzitter heel kort iets vertelt over de spreker, die men die ochtend als gast heeft. Enkele aanduidingen over zijn functie zijn daarbij al voldoende. Opvallend was ook dat de aanwezigen zeer onder de indruk waren van de demonstratie. Opgemerkt werd evenwel, dat velen de Hollandse angst voor het „kerkje spelen" parten zal spelen. In Amerika heeft men daar blijkbaar minder last van. We moeten ook veel meer gebruik maken van de moderne reproduktiemiddelen. Ook al nemen we niet alles klakkeloos over, in elk geval prikkelde het gehoorde ongetwijfeld velen, om nu eens een poging te doen, onze bijeenkomsten meer stijl te geven en meer mensen in te schakelen, die bereid zijn hun talenten in deze richting in te zetten. De aanwijzingen die hierover de laatste jaren zijn verschenen, hebben veel gemeenschapsbesturen ertoe gezet, het ook eens op een andere manier te proberen en de resultaten zijn over het geheel gunstig. Ook de aantrekkingskracht op jongeren, die thans de bijeenkomsten mijden, omdat ze het maar een saaie boel vinden, kan toenemen.

In zijn sluitingswoord wees de voorzitter erop, dat het probleem is, hoe we, zonder over het talent van een Wim Kan te beschikken, toch onze bijeenkomsten een wat meer vrolijker en stijlvoller tint kunnen geven. Er was over alle onderwerpen een zeer levendige discussie, men heeft zonder uitzondering aan het gesprek deelgenomen. Daarom is het weleens teleurstellend te merken, dat er van deze TKC's zo weinig bij de gemeenschappen terechtkomt. Het hoofdbestuur heeft er grote behoefte aan, dat de gewestbestuurders ook op dit gebied zich met alle inventiviteit en levendigheid inzetten en het als middelaars doorgeven. Men moet zich niet alleen beschouwen als de vertegenwoordigers van wat „beneden" leeft, maar ook van de „top". Dat dient in ons werk voortdurend tot uitdrukking te komen, ook al, omdat we met elkaar aan onze grote maar zware taak ploeteren.

Polet

HOE MOETEN WIJ ANTWOORDEN? V.

Daar zijn nog anderen, die lijden, niet onder de slagen van het lot, die henzelf treffen, maar onder het vele zinneloze lijden in de wereld om hen heen en onder het besef daar machteloos tegenover te staan. Zij zien wat mensen elkaar aandoen: onrecht, vernedering, opzettelijk toegebracht leed. Zij zien hoe de (lichamelijk, economisch, geestelijk) sterkere de zwakkere onderdrukt, misbruikt voor eigen doeleinden. Zij beleven zelf de nood van de weerlozen. Zij ondergaan dit alles en het laat hen niet los. Zij weten wel, dat dit niet verstandig is. Zij weten wel dat menigeen (wel verstandig?) dit niet wenst te zien en er in slaagt het uit zijn gezichtsveld te verbannen òf door een andere kant uit te kijken, òf door er een algemeen probleem van te maken en dit met woorden af te doen. Maar zij, zij kùnnen dat niet. Zij gaan er onder gebukt te leven in een absurde wereld.

De geestelijke raadsman krijgt volop de gelegenheid zijn krachten te beproeven, wanneer zo iemand zijn pad kruist. Het gesprek op gang brengen is eenvoudig genoeg. De ander heeft er behoefte aan zijn gemoed te luchten; uit te spreken, wat velen niet van hem horen willen: dat wij in een zinneloze wereld leven en dat dit hem zó benauwt, dat hij niet zwijgen kan. De raadsman zal luisteren en trachten mee te leven, dit is immers een eerste eis voor een vruchtbaar contact. Maar dat is al iets minder eenvoudig. Als de ander van het terrein van het algemene overgaat naar dat van het persoonlijke, wordt de ernst van de situatie duidelijker. Hij krijgt de klacht te horen, dat het zo zwaar valt thuis zich in te moeten spannen om de argeloze vreugde van de kinderen niet te verstoren, de bekentenis, dat zij hem nu en dan meeslepen en aansteken: „Dan vergeet ik die ellende, helaas het is alleen maar vergeten, het komt weer terug". Ligt daar een aanknopingspunt, de mogelijkheid om van een ontboezeming tot een gesprek te komen? „En voel je het als verkeerd, dat je dan werkelijk meedoet als ontrouw jegens jezelf en als verraad jegens hen, die lijden?" „Niet helemaal" is het aarzelend antwoord, „de kinderen, om van mijn vrouw maar te zwijgen, hebben er recht op, dat ik echt bij ze ben en..... ik wil het zelf ook wel, maar ik kan het haast niet met een goed geweten doen. Midden in dit spel moet ik er aan denken, dat een paar huizen verder in onze straat, terwijl wij zó bij elkaar zijn, mensen in de grootst mogelijke ellende zitten. Hoe kàn ik dan ongedwongen vrolijk zijn"?

Wat is dit nu? De stemming, die Henriëtte Roland Holst van der Schalk deed schrijven „Het leed der mensen laat mij vaak niet slapen" en die haar er toe bracht zich geheel voor „de verworpenen der aarde" in te zetten? Overgevoeligheid, die anders ingestelden bijna ziekelijk aandoet? Een teken van een door andere oorzaken scheef gegroeid mensenleven? Ik heb het gevoel, dat in situaties als deze de geestelijke raadsman op zijn hoede moet zijn. Het zou wel eens kunnen gebeuren, dat hij bij zijn pogingen te helpen de grenzen van zijn eigen mogelijkheden bedenkelijk dicht nadert. Is het niet beter de betrokkene er toe te brengen psychiatrische hulp in te roepen? Slechts onder een voorwaarde zou ik tot mijzelf durven zeggen: „nog niet" en wel, als in de ander tegenkrachten aan het werk zijn, die hem stimuleren iets te doen, leed te lenigen, onrecht te bestrijden, allereerst in zijn onmiddellijke omgeving. Dan zou ik het wagen zèlf met hem verder te gaan.
Ik ben ervan overtuigd, dat wie deze mensen tracht te helpen dikwijls zal ontdekken, hoe hun gebukt gaan onder het lijden der mensen voortkomt uit iets anders. Zij gevoelen zich eenzaam, verlaten in een vijandige wereld, een wereld, waarin uit alles wat er gebeurt de zinledigheid hen aanstaart. Vaak komt zo iemand reeds in een eerste gesprek tot een emotionele uitbarsting, waarin de nadruk valt op het zinneloze van dit menselijk leed. En later zal hij zijn vertwijfeling verraden, als een dan nog geheel misplaatste poging hem te doen inzien, dat er ook nog zo iets is als schijnbare zinledigheid, hem prikkelt tot heftig verzet. Hij weet wel, dat vele goede lieden hem met grote zekerheid vertellen kunnen, hoe de wereld in elkaar zit en hoe alles wat daar gebeurt zin heeft, en dat het aan ons ligt, als wij dat niet zien. Maar hij gelooft niet aan dit soort „oplossingen", waarvan er dozijnen in omloop zijn. Wensgedachten, zelfbedrog! Dat kan de geestelijke raadsman volmondig toegeven. Hij weet immers, dat er, vooral onder de jongeren velen zijn, die zo oordelen en dat zij een flink stuk gelijk aan hun kant hebben.
In de moderne kunst heeft dit levensgevoel vorm aangenomen. De voorbeelden hiervan, zowel in de plastische kunsten als in de woord- en toonkunst liggen voor het grijpen. Deze kunstenaars brengen tot uitdrukking dat gemis, waar velen mee rondlopen, een rondlopen, dat, als de beklemming verzwegen wordt, een stuurloos ronddrijven dreigt te worden. Wie nu meent enige vastheid in eigen leven gevonden te hebben, ik moet aannemen dat dit met een geestelijk raadsman het geval is, komt in het contact met zulke mensen voor ernstige moeilijkheden te staan. Een rustig goed sluitend betoog, dat bedoelt de onhoudbaarheid van hun eenzijdig standpunt(?) aan te tonen en dat b.v. er op wijst, hoe de begrippen zinvol en zinledig bij elkaar behoren, hoe het een niet zonder het ander gedacht kan worden, hoe dus, wie de nadruk legt op het een toch ook weet heeft van het ander, zal niet het minste effect sorteren. Integendeel het zal de kloof-van-elkaar-niet-begrijpen verbreden. Wie het op deze manier gaat proberen is er blijkbaar niet van doordrongen, dat het hier niet gaat om een opvatting, die weerlegd kan en dus moet worden, dat dit levensdoel a-rationeel is en veel sterker dan alles wat de rede ontkrachten kan. De gehele persoonlijkheid reageert op een dergelijke poging en zegt neen, ook als de juistheid der argumenten ingezien en erkend wordt. De betrokkene constateert immers, dat dit hem niet helpt, dat het bij hem om meer en om andere dingen gaat dan om redelijk inzicht.

Op gevaar af eentonig te worden, voeg ik hier weer aan toe: wie zelf niet of nauwelijks deze vertwijfeling, deze pijnlijke onzekerheid, deze niet rationele ondergrond kent, doet beter iemand anders op te zoeken, die wel aan deze voorwaarde voldoet, om de zorg voor deze mens van hem over te nemen, zoals wij er steeds op uit moeten zijn om, als ons eigen vermogen ons in de situatie van de ander te verplaatsen te kort schiet, een collega te zoeken, die dit wel kan.
De geestelijke raadsman, wie deze situatie niet vreemd is, zal in het begin weinig meer doen dan wachten, speuren naar al wat in de woorden maar vooral ook in de daden van de betrokkene en in zijn spontane reacties positief is, zoals in het hierboven gegeven voorbeeld het doorbrekend besef, dat zijn sombere levenshouding zijn naaste omgeving te kort doet. Zijn wachten zal beloond worden. Het is n.l. een onlochenbaar feit, dat ieder mens, die niet helemaal gedachtenloos door het leven gaat, telkens weer blijk geeft te zoeken wat hem zinvol, te vermijden wat hem zinledig voorkomt. En juist de mensen, die gekweld worden door het vele, dat zij niet anders dan als zinneloos leed kunnen zien — het zijn de slechtste vruchten niet, waaraan de wespen knagen — tonen in hun gedrag en laten ondanks zichzelf nu en dan in hun woorden doorschemeren, hoe zeer zij er aan hechten hun leven zin te geven. Trouwens wijst niet hun innerlijke verontrusting op een sterke hunkering naar wat zinvol is? Als dan op een gegeven ogenblik uit de daden van hem met wie de raadsman te doen heeft duidelijk een gezindheid blijkt, die helemaal niet strookt met het duistere beeld van het leven en de wereld, dat hij in zich omdraagt, dan ligt daar een aanknopingspunt. Dit feit n.l., dat de ander geneigd is uit zijn bewustzijn te verbannen of althans te bagatelliseren, zal hij voorzichtig in het volle licht plaatsen, opdat de ander het in zijn ware betekenis zal zien. De tegenstelling tussen zijn praktijk: hij tracht te doen wat zinvol is, iets voor anderen te zijn, en zijn theorie: wij leven toch in een absurde wereld, wat voor zin heeft het? tussen zijn leven en zijn leer (en nu juist andersom dan zo vaak het geval is: zijn leven is béter dan zijn leer) zal hem aan het denken zetten, hem toegankelijker maken voor gesprekken, waarin de raadsman een groter aandeel krijgt dan in de voorafgaande. Dit wordt een langdurig proces, waarin niets geforceerd mag worden. Telkens als de betrokkene weigert verder te gaan zal de raadsman uitwijken, reculer pour mieux sauter, maar dit springen eerst dan als de goede gelegenheid zich voordoet. En tussen de bedrijven door steeds laten merken, dat alle moeilijkheden volkomen ernstig genomen worden. Misschien doet zich de mogelijkheid voor ongezocht het boek van Camus „La Peste" ter sprake te brengen. De hoofdfiguur, dokter Rieux, leent zich tot vruchtbare beschouwingen. Zijn visie op de wereld en het leven is even pessimistisch (boze tongen, maar ook alleen boze, zeggen negatief) en zijn daden? Met inzet van zijn gehele persoon bindt hij de strijd aan tegen de naar alle kanten om zich heen grijpende ziekte, die eindeloos veel leed verspreidt. Een ongelijke, vrijwel uitzichtloze strijd. Toch houdt hij vol en loochenstraft door zijn daden zijn donkere kijk op het leven en op de mens. Het is geen harmonische sfeer, deze schepping van Camus, wel een heroïsche, die het leven met alles wat daarin zinledig is of schijnt aanvaardt en zo boven zijn eigen leer uitstijgt. Degene, die gebukt gaat onder het leed der mensen, zal nooit uitgroeien tot een harmonisch mens, maar wat hij, geholpen door de hem

begrijpende raadsman bereiken kan is levensaanvaarding, die ja leert zeggen tegen het leven en de wereld hoe absurd die ook lijken mogen, die de ontoereikendheid van wat hij vermag te doen neemt en die zijn aanvallen van ontmoediging telkens weer te boven komt, doordat hij ontdekt heeft niet anders te kunnen leven dan zo.
Als ik dit voorbeeld tot het afsluitende gemaakt heb, dan deed ik dat, omdat het bijzonder duidelijk laat zien, dat het bij het antwoorden van de raadsman nooit gaat om het „wat", altijd om het „hoe". Ik heb er langer bij stil gestaan dan bij de andere, het ziet er immers naar uit, dat de hulp aan deze mensen een zeer belangrijk onderdeel van zijn taak zal gaan uitmaken. Er zijn er veel zo.

P. G. R.

VERSLAG ZIEKENBEZOEK-CONFERENTIE 14 OKTOBER 1958 IN HET ERASMUSHUIS TE UTRECHT.

Deze jaarlijkse conferentie met alle ziekenbezoek(st)ers in het land werd bezocht door 51 personen uit de gemeenschappen: Almelo, Amsterdam, Apeldoorn, Assen, Brunssum, Deventer, Doetinchem, Dordt, Enschede, Hoorn, Den Haag, Groningen, Haarlem, Heerlen, Hengelo, Hilversum, Laren-Blaricum, Leeuwarden, Nijmegen, Rotterdam, Soest, Utrecht, Vlaardingen, Voorburg-Rijswijk, Velzen-IJmuiden, Zutphen, Zwolle en Zaandam.
De conferentie stond onder leiding van D. d'Angremond en A. Treurniet-Wiersma en werd officieel geopend om half elf. Onze geestverwant P. Kruyswijk kreeg na de begroeting het eerst het woord om aan de hand van zeer persoonlijke ervaringen als geestelijk verzorger een aantal praktische problemen te stellen. Een zeer levendige gedachtenwisseling van vele bezoeksters volgde hierna, b.v. onze houding bij een sterfbed; moeten we het vraagstuk van een mogelijk sterfbed omzeilen of uit de weg gaan; hoe is onze houding t.a.v. de andere patiënten in het zaaltje van onze bezochte zieke; welk antwoord geven we en hoe is onze houding als blijkt dat onze patiënt of een familielid van een overledene godsdienstig is; hoe komen we het te weten als een patiënt in een sanatorium stervende is en nog behoefte heeft aan ons bezoek; moeten we de familie opzoeken als onze patiënt is overleden en moet er iets gezegd worden bij het graf en wie moet dat doen? enz. enz.
Om half één moesten we het gesprek afbreken om na de maaltijd over te gaan tot enkele zakelijke problemen. Ten eerste werd besloten om over te gaan tot een indeling voorlopig in 6 distrikten met als centra: Leeuwarden-Groningen; Hengelo-Zutphen; Utrecht; Amsterdam; Den Haag-Rotterdam en Limburg met Nijmegen.
Zo vaak als nuttig en mogelijk is — één keer per week of per drie maanden — komt de landelijk leidster van het ziekenbezoek, mevr. Treurniet, naar het distrikt voor een werkbespreking. In zo'n kleinere kring kan meer aandacht besteed worden aan speciale problemen, moeilijke en geslaagde „gevallen", praktische moeilijkheden enz. Er zal contact gezocht worden met gemeenschappen in de omgeving waar nog geen ziekenbezoek wordt verricht en de mogelijkheden kunnen bekeken worden om in contact te

treden met direkties van ziekenhuizen, waar nog geen bezoek-mogelijkheid bestaat. De landelijke leiding blijft zodoende op de hoogte wat er in het land gebeurt.
De toegang tot de ziekenhuizen blijft in de meeste gevallen nog beperkt tot leden en naaste geestverwanten. Toch komen er langzamerhand meer mogelijkheden bij. De beschikking over de namen van alle buitenkerkelijke patiënten krijgt men in: Hengelo, Zutphen, het academisch ziekenhuis Utrecht en het Volhardingziekenhuis te Den Haag. In Leeuwarden — Diaconessenziekenhuis — wordt door de administratie bij opname gevraagd of de patiënt bezoek wenst van het H.V. — dit wordt genoteerd en overhandigd als de ziekenbezoeker en bezoekster van het H.V. het wekelijks bezoek komen brengen. In Enschede, Zwolle en Groningen doet de administratie van het ziekenhuis opgave aan de leidster van ons ziekenbezoek indien er humanisten of leden van het H.V. zijn opgenomen.
In het gemeenteziekenhuis te Leeuwarden wordt door de administratie bij opname aan de patiënt die meedeelt buitenkerkelijk te zijn, een keurige kaart van het H.V. gegeven met mededeling van mogelijkheid van bezoek door onze ziekenbezoekster (met adres). De patiënt kan deze kaart aan de zaalzuster overhandigen.
In Hengelo wordt om de drie maanden op zondagmiddag in de aula een lezing gehouden door het H.V. via de huisradio waarvoor aan de buitenkerkelijke patiënten een convocatie mag worden uitgedeeld.
De grootste zorg is om buitenkerkelijke zieken op de hoogte te brengen van de mogelijkheid buiten de bezoekuren bezoek te ontvangen van onze ziekenbezoekers(sters). Vooral in onze eigen publicaties moet er regelmatig op gewezen worden, zo mogelijk kan men trachten een bekendmaking op te hangen in dokters-wachtkamers (Haarlem); een publicatie in artsen- of verpleegstersvakbladen, enz.
In deze rubriek hopen wij dank zij de medewerking van onze ziekenbezoeksters in het land U regelmatig op de hoogte te kunnen houden van onze vorderingen op dit gebied.
Naast de regionale bijeenkomsten over dit werk, wilde men ook de jaarlijkse landelijke conferentie in Utrecht graag behouden. Wij sluiten ons hier gaarne bij aan, want deze bijeenkomst was zeer waardevol.

A.TREURNIET-WIERSMA.

LITERATUUR

Gevangeniswezen

Verschenen is bij de Staatsdrukkerij- en Uitgeverij te 's-Gravenhage een *„Geschiedenis van het Gevangeniswezen"*, geschreven door A. Hallema, met een voorwoord van de direkteur-generaal van het gevangeniswezen, Mr. E. A. M. Lamers.
Aan de uitbouw van het nederlandse gevangeniswezen na de tweede wereldoorlog en de modernisering van ons strafstelsel wordt een kort slot-hoofdstuk gewijd.
Wie zich interesseert voor de geschiedenis vanaf de middeleeuwen, van vooral het nederlandse gevangeniswezen, vindt hier een massa gegevens, vaak met aardige feiten en aanhalingen en verwijzing naar talrijke bronnen. Het boek kost *f* 17,50; het is ongetwijfeld in leeszalen verkrijgbaar.

VERWORVEN INZICHT BIJ HET WERK IN DE ARBEIDERSKAMPEN I

Acht jaar doen we nu het werk in de arbeiderskampen. We begonnen uiteraard wel met gedachten over hoe we het zouden doen en door welke beginselen we ons zouden laten leiden. Maar even uiteraard begonnen we zonder ervaring, zonder voorafgaande praktijk. Het begin had daardoor iets van een experiment. Onze gedachten moesten nog aan de ervaring worden getoetst. En uit de acht jaar ervaring hebben we veel nieuw inzicht verworven, over de meest adequate methodiek, over de innerlijke houding die de raadsman zich moet verwerven, over de inhoud ook van het werk. Tegelijkertijd is ook ons denken voortgegaan. Het heeft zich afgespeeld in de hoofden der raadslieden afzonderlijk, die zich voor de problematiek van het werk vonden geplaatst, en het heeft zich voltrokken in het gezamenlijk beraad op raadsliedenconferenties in regionaal en landelijk verband.

Zo heeft het werk in de arbeiderskampen ten dele zijn vormen gevonden. Ten dele, zeggen we, omdat we geenszins het gevoel hebben dat we er zijn. Het zal altijd voor verbetering en verdieping vatbaar blijven. Ten dele, zeggen we ook, omdat het werk ons in altijd wisselende, andere situaties brengt en ons telkens voor nieuwe verrassingen en moeilijkheden plaatst. Het zal ook altijd een „ten dele" blijven omdat werk met mensen zich niet in vaste vormen persen làât.

Desalniettemin hebben we in die acht jaar uit ervaring en denken inzicht gewonnen en van dit „verworven inzicht" willen we hier mededeling doen. Het kan nieuwe, én ervaren raadslieden steunen bij hun werk.

We zullen daarbij geen poging doen tot enige systematiek. Het worden hoofdstukken over het werk in de arbeiderskampen, die elk op zichzelf een aspect behandelen, dat het overzien en opnieuw overdenken waard is. De artikelen zullen bovendien sterk gericht zijn op de praktijk. Hoewel ze zich in het bijzonder met het werk in de arbeiderskampen bezighouden, kunnen misschien ook hier en daar raadslieden op ander terrein er hun voordeel mee doen.

Het eerste inzicht is al na het eerste kampbezoek begonnen te ontstaan. We hadden het zo goed opgezet, dachten we, en zo goed voorbereid. 't Zou toch niet waar zijn, wat die ambtenaar ons had gezegd? Maar hij kende de kampen, en wat wist ik ervan? Hij was christelijk, die ambtenaar, en als hij van „wij" sprak, dan bedoelde hij daar zichzelf en zijn medechristenen mee. Hij was ook een prettig mens en hij waardeerde onze goede bedoelingen. En hij meende, wat hij tegen mij zei: — Meneer, U weet niet wat U gaat beginnen. U krijgt met deze arbeiders geen enkel contact. Er is niets met ze te beginnen. — En hij voegde er een argument aan toe, waarvan ik de waarde ten slotte niet kon peilen, want wat wist ik ervan af!: — Wat wij niet kunnen lukt U ook niet. — 'k Had het dan goed voorbereid. Een circulaire laten ronddelen in het kamp met een uitnodiging voor een bijeenkomst in de kantine, waar we ons zouden voorstellen en van de bedoelingen van de humanistisch raadsman zouden vertellen. 't Kamp was bevolkt met 63 man. Allemaal uit de streek van Finsterwolde. De uitnodiging was alleen voor de

buitenkerkelijken bedoeld. Zeker 90 % van het kamp. Ze kwamen met 45. 't Leek mij al bij voorbaat geslaagd.
Maar dat was al te optimistisch gezien. Want toen ik mijn introductiespeech had gehouden: helpen bij persoonlijke moeilijkheden, praten over de vragen die het leven, ook aan ons buitenkerkelijken, stelt, toen brak 't los: — Allemaal kul. Meer loon moesten ze hebben, uit het kamp wilden ze weg en vrijdags in plaats van zaterdags naar huis! Als ik ze daaraan niet kon helpen, dan hadden ze niks aan me. — 'n Paar grootschreeuwers hadden het woord. Zeer emotioneel, en de vergadering bewoog mee. O, 'k heb 't gered, daar niet van. Maar ik heb met de vuist op de tafel moeten slaan. — Ik geloof, dat ik nu die vuist niet meer nodig zou hebben tegenover een negatieve en geëmotioneerde groep. Door „'t verworven inzicht", bedoel ik dan.
Maar die eerste avond ging ik naar huis met pijn in m'n hoofd en met de beklemmende vraag, of die ambtenaar dan toch gelijk zou hebben. En, nee, geen grote vergaderingen meer, gonsde 't door mijn pijn heen.
Maar wat moest ik, de tweede avond in het volgende kamp? De circulaires waren al uitgezet. En bovendien? Mocht ik 't van één enkele ervaring laten afhangen? Ik moest mij toch aankondigen in 't kamp? Doorzetten dus.
De eerste ervaring bleek inderdaad niet alléén de maatstaf te kunnen zijn. In het tweede kamp had het een heel ander verloop. Van de 89 gaven er 7 aan de uitnodiging gehoor. Ik zat met een lege kantine. De rest geloofde 't wel. Daar kon ik toch ook geen genoegen mee nemen. Persoonlijk ben 'k toen alle kamers afgegaan, herinnerde ze aan de circulaire en heb ze opnieuw uitgenodigd om naar de kantine te komen. Op 26 kwamen we zo. 't Werd toch nog een goede bijeenkomst. M'n introductiespeechje werd niet slecht ontvangen en er kwam zowaar nog iets van een discussie uit voort. En het laatste uur van de avond zat ik alleen met een man, die een persoonlijk probleem wou bespreken. M'n eerste „geval".
Bij die twee kampen heb ik 't gelaten, die eerste week. En 'k bleef achter met de vraag van: Wat nu? Als je ze in grote bijeenkomsten bij elkaar wilt halen dan krijg je met massapsychologie te doen, òf je moet ze er aan de haren bijslepen. Geen van beiden lokte mij erg meer aan. 'k Besloot tot een ander experiment. Op hun kamers zou ik de mensen nu bezoeken, was mijn plan. Ik moest weer naar het eerste, oproerige kamp. Een dun laagje lood had ik in mijn schoenen. Maar ziet, mijn toespraak in de kantine had toch meer achtergelaten dan ik had gedacht. Nog maar net binnen het hek klampte een man mij al aan. Hij wilde over zijn persoonlijke moeilijkheden spreken. — Ik had toch gezegd dat dat kon. — Toen ik mij later even in de kantine liet zien kwam een tweede man op mij toe. Ook hij wilde praten over een persoonlijk probleem. Pas laat kwam ik aan mijn eerste kamerbezoek toe. Het werd een prettig gesprek met direct een voelbaar contact en een derde man vroeg om een onderhoud apart. Nog bezig met deze derde meldde zich nog een vierde voor een persoonlijk gesprek aan.
't Is heel laat geworden die avond. Ik had nu een andere pijn in m'n hoofd.
Zou 'k toch door moeten gaan met de grote bijeenkomsten om mij te introduceren in een nieuw kamp?, kwam de twijfel in mij op. Maar met

angst voor de massa en huiver voor een te geringe belangstelling en een nieuwe run langs de kamers heb ik 't in het derde kamp direct met kamerbezoek geprobeerd. 'k Ben gelijk van mijn grootse opzet met circulaires enz. genezen. Want op elke kamer ontpopte zich na m'n introductie een prettig gesprek en ontstond een voelbaar goed contact. Uit kamer 1 kwam uit dit bezoek al aanstonds een persoonlijk gesprek met een man die moeilijkheden had, voort. Ik voelde nog één bezwaar: Hoe zou ik in het gehele kamp bekend raken?
Op die lange avond had ik 't niet verder dan drie kamers gebracht. Maar daar kreeg ik een week later al een andere kijk op. 'k Bezocht toen eerst weer kamer 1, voor 't behoud van 't contact. We waren nog maar kort in gesprek, toen de deur werd opengedaan: — Of ik die meneer was van het Humanistisch Verbond, en of ik ook eens op kamer 12 wilde komen. Daar zaten ook mensen die moeilijkheden hadden. — Ze hadden blijkbaar al van de raadsman gehoord. Met dat kamerbezoek ging 't dus ook en 't is blijvend onze methode geworden.
Verworven inzicht: Geen grote bijeenkomsten houden in de kampen. Men loopt het gevaar van òf stampei, òf geen mensen. De raadsman moet zich tussen de mensen op de kamers begeven. Hij krijgt dan even goed bekendheid en zeker zo goed contact.
Dat dit laatste het geval is, heeft de ambtenaar van wie ik boven sprak, ook gemerkt. Drie maanden later ontmoette ik hem weer. Hij kwam met uitgestoken hand op mij toe en zei:
— Weet U nog, wat ik U heb gezegd voor U aan het werk begon? —
— Ja, dat weet ik nog best. —
— Maar dat is anders gelopen hè? —
Het was ook tot hem doorgedrongen dat humanistische raadslieden wel contact met de arbeiders in de kampen kunnen krijgen, al wist hij niet van de eerste pijn in mijn hoofd. Achteraf zeg ik natuurlijk ook zelf: Ja, waarom zou 't ook niet? Je moet eerst alleen wat inzicht verwerven.

GROEPSWERK

Het altijd bijzonder lezenswaardige roomskatholieke tijdschrift voor de vrije jeugdvorming „DUX" heeft een dubbel nummer, oktober-november 1958, uitgegeven dat geheel gewijd is aan *groepswerk,* een serie artikelen welke tegelijkertijd in het tijdschrift „Volksopvoeding" zijn verschenen.
Het bevat de volgende artikelen:

M. J. A. van Spanje en *A. van Venrooy:* Iets over de invloed van de groepsleider op de onderlinge relaties van de groeps-leden.

J. P. Krop: De groep als middel tot sociale beïnvloeding.

N. J. Kieftenburg: Enkele opmerkingen over werk met grote- en massagroepen.

E. H. de Waal: Proeve van sociologische plaatsbepaling van het groepswerk.

J. J. Dijkhuis: Groepsindividu of gemeenschapsmens.

Bovendien wordt door C. F. Wiegersma een uitgebreide kroniek en een biografie over het groepswerk gegeven, die uitermate bruikbaar is voor ieder, die zich wat verder in deze materie zou willen verdiepen.
Het geheel is zeer lezenswaardig; de tijdschriften zijn te leen bij de bibliotheek van het Centraal Bureau, Oude Gracht 152, Utrecht.

NIEUWS UIT EN OM DE ARBEIDERSKAMPEN

In dit Nieuws moet de vlag uit voor Kamp Eind van Diep in het Land van Vollenhove. Het kamp is verbouwd en opnieuw in gebruik genomen. Het heeft een complete metamorfose ondergaan en is van een der slechtste en meest verouderde kampen overgegaan in het best ingerichte, meest modern geoutilleerde en vriendelijkste kamp van ons land. In de kamers zijn de oude potkacheltjes door moderne oliestookkachels vervangen. Een primeur in de kampen! Elke kamer heeft zijn afzonderlijk toilet en een eigen wasgelegenheid. In de slaapkamers heeft elke man het begeerde hoekplaatsje, doordat er schotten zijn aangebracht. Er zijn douche-cellen in moderne pasteltinten gekomen en het aantal arbeiders dat er gebruik van maakt stijgt met de week. De kok is blij met z'n nieuw ingerichte keuken, ook met oliestook. De beheerdersvrouw is gelukkig met haar privé-keukentje, waarvoor zij zelf de kleuren met smaak heeft uitgezocht. De raadsman met de aparte kamer voor de geestelijke verzorging, die een rustig persoonlijk gesprek mogelijk maakt. En de arbeiders zijn blij met hun hele kamp. Ze zijn uit het oude kamp de Kikkerij naar het nieuwe Eind van Diep overgegaan en raadsman de Vries is hen daarheen gevolgd.

Bij het Delta-plan zijn nu ook de zogenaamde buitenkampse arbeiders in ons geestelijk werk betrokken. Het zijn de arbeiders die dag en nacht op het water verblijven op zandzuigers, bakken en andere vaartuigen, of die op dijkhoofden of elders in aannemersbarakken zijn ondergebracht. Ze zijn meestal alleen per boot te bereiken en raadsman v. d. Vliet zwerft nu meerdere avonden op een kleine boot over de wateren van het Delta-gebeid, van zandzuiger naar dijkhoofd en van woonark naar bak. In de geslotenheid van een kombuis van een zuiger werden al verscheidene diepgaande gesprekken gevoerd. De eenzaamheid op het donkere water maakt de mensen er bijzonder ontvankelijk voor. Op twee punten gaat raadsman v. d. Vliet scheep tot nu toe: in Willemstad in Noord Brabant voor de arbeiders die werken aan de afsluiting van het Volkerak en bij Bruinisse op Schouwen-Duiveland voor de werken in de Grevelingen.

Door deze uitbreiding van ons geestelijk werk over wat men ook wel noemt de natte werkers van het Delta-plan moest raadsman v. d. Vliet twee kampen op de vaste wal aan raadsman v. d. Hulle overdragen. Deze verzorgt nu de kampen Stoofpolder en Serooskerke op Schouwen-Duiveland.

In de Peel heeft raadsman v. d. Wulp zijn kamp Sluis 12 bij Someren weer van raadsman J. v. d. Berg overgenomen, welke laatste hem daar tijdelijk verving. Raadsman v. d. Berg kwam daardoor op non-actief.

De oogstkampen Nieuw-Vennep, Middenbeemster, Westmaas en Rhoon zijn uiteraard nu weer gesloten, waardoor ook de raadslieden Brakel, Geerts, Smid en Dekker weer op non-actief kwamen te staan. Het kamp te Hoofddorp is tegen de aanvankelijke verwachtingen in, dit seizoen niet in bedrijf geweest, waardoor raadsman Brits niet in functie behoefde te treden.

UIT DE BELEVENISSEN VAN EEN RAADSMAN

Wankele waardigheid.

Letterlijk heeft bovenstaande titel betrekking op een voorval dat me hier op 't eiland werd naverteld. Typisch passend bij de mentaliteit van het tijdens de ramp veel genoemde plaatsje Ouwerkerk.
Op een donkere avond hoorde een inwoner daar een voorbijganger struikelen en neerploffen. De inwoner riep: „Val je op je donder?" De ander zei: „Weet je wel wie ik ben? Ik ben de dominee." „Best mogelijk", zei de ander, „maar dan kan je toch wel op je donder vallen?"
Figuurlijk gesproken zijn we er meer op bedacht om te voorkomen dat onze waardigheid aan 't wankelen wordt gebracht. Als de omgangsvorm maar in acht wordt genomen, kunnen we ons koesteren met de illusie dat onze broze integriteit wordt gerespecteerd, al naar gelang de voorstelling die we van ons zelf hebben. 't Is heerlijk om jezelf met zo'n drogreden voor de mal te houden!
Nu wil ik niet generaliseren over het betrekkelijke van de waardigheid. Er zijn grenzen. Op een bijeenkomst van de Oxford-beweging hoorde ik eens een bekende Amsterdammer zichzelf ontleden, met de uitnodiging aan zijn toehoorders hem maar Jan, Piet of Klaas te noemen in plaats van Mijnheer-Die-en-Die. Ik vond dit niet leuk. Net een geplukte kip.
Maar er zijn ervaringen die echt zijn op hun gehalte. Ik bezocht eens een kamp met een andere raadsman. We raakten in gesprek met een zestigjarige olijkerd, die al aanstonds beweerde dat de mens „een roofdier op twee poten" was. Zijn belangstelling voor, en z'n weetje van evolutietheorieën was verfrissend en het gesprek dat algemeen werd was navenant. Bij het afscheid stak hij z'n hand uit en zei hartelijk: „Nou eh... dag Piet! Uw collega heb ik u zo horen noemen. Tot ziens hoor!"
Ik dacht toen even aan die dominee, die desondanks een donder had, evenals IK een voornaam heb, en lachte een beetje zuur. Volgende bezoeken kwam „het roofdier op twee poten" steevast hartelijk op me toe met z'n intieme begroeting. Maar zie, zoals het met veel leed vergaat, 't vergáát. Ik wende er aan. Tot ik een nieuwe pil kreeg; in een ander kamp waar m'n waardigheid nog niet dusdanig was beproefd, zagen we elkaar later opeens terug. Midden in de kantine — in 't openbaar — zwenkte hij om het biljart naar me toe met een queue in de hand en riep: „Hè, wat leuk, dag Piet!" Ik had opnieuw hartelijk de pest in, maar z'n spontaniteit stond me in de weg.
Verder is 't niet boeiend. Op een gegeven ogenblik paste hij zich aan bij de anderen die zich gedroegen „zoals 't hoort", en werd ik Mijnheer-Die-en-Die. Gelukkig, heel gelukkig zonder enige distantie.
En nu die waardigheid: onze verkapte pauwestaart-theorieën over U-Jij. Wanneer wel, wanneer niet? We kennen veel regeltjes hoe we anderen dienen te bejegenen. Dikwijls opdat we kunnen eisen dat men ons evenzo bejegent. Wankele waardigheid.
En de grenzen? De dichter A. Roland Holst wist er raad mee toen eens een jeugdige bewonderaar aan hem werd voorgesteld. „Zeg maar jij tegen me", zei de jonge man op joviale toon. „Uitstekend", antwoordde de dichter, „als jij maar U tegen me blijft zeggen!" d'See-Uyl.

ADRESLIJST SOCIALE AMBTENAREN

Wij geven hier voor de raadslieden in de arbeiderskampen nog eens een bijgewerkte lijst van de adressen der Sociale Ambtenaren. Zoals bekend treden de raadslieden met hen in overleg wanneer zij sociale kwesties bij de arbeiders ontmoeten. Er zij echter nog eens nadrukkelijk op gewezen dat dit alleen geldt voor de kampen voor Aanvullende Werkgelegenheid. Met de Delta-kampen, Oogstkampen enz. hebben de Sociale Ambtenaren geen bemoeienissen.

Friesland, de heer P. Hamelink
Kantooradres: Willemskade 10a, Leeuwarden, tel. K 5100 — 6144
Huisadres: Schubertstraat 38b, Leeuwarden, tel. K 5100 — 7645

Groningen, de heer D. J. Nekkers
Kantooradres: Zuiderpark 1, Groningen, tel. K 5900 — 20512
Huisadres: Gorechtkade 64b, Groningen, tel. K 5900 — 32252

Drenthe, de heer D. Berger
Kantooradres: Prins Hendrikstraat 1, Assen, tel. K 5920 — 3445/46
Huisadres: Jozef Israëlweg 26, Assen, tel. K 5920 — 368

Overijssel, de heer P. Verhage
Kantooradres: Terborchtstraat 12, Zwolle, tel. K 5200 — 4641/42
Huisadres: Bernard Zweerslaan 95, Arnhem, tel. K 8300 — 30366

Gelderland, de heer P. Verhage
Kantooradres: Velperweg 20, Arnhem, tel. K 8300 — 21641
Huisadres: Bernhard Zweerslaan 95, Arnhem, tel. K 8300 — 30366

Utrecht, de heeer M. L. Rozie
Kantooradres: Plompetorengracht 4, Utrecht, tel. K 30 — 16529
Huisadres: Stadhouderslaan 2a, Groningen, tel.

Noordholland: de heer M. L. Rozie
Kantooradres: Nassaulaan 1, Alkmaar, tel. K 2200 — 4245
Huisadres: Stadhouderslaan 2a, Groningen, tel.

Zuidholland de heer J. J. Kempe
Kantooradres: Bachmanstraat 60, 's-Gravenhage, tel. K 1700 — 112080
Huisadres: Calandstraat 35, Vlissingen, tel. K 1184 — 3413

Zeeland: de heer J. J. Kempe
Kantooradres: Wagenaarstraat 4, Middelburg, tel. K 1180 — 2644
Huisadres: Calandstraat 35, Vlissingen, tel. K 1184 — 3413

Noord-Brabant en Limburg, de heer W. M. v. d. Krogt
Kantooradres: Orthenstraat 10, 's-Hertogenbosch, tel. K 4100 — 3436
Huisadres: Pastoor Schutjesstraat 76a, Tilburg, tel. K 4250 — 25454

De heer G. Krol, Hoofd van de Sociale Dienst
Kantooradres: Koningskade 18, 's-Gravenhage, tel. K 1700 — 183840
Huisadres: Valkenboskade 153, 's-Gravenhage, tel. K 1700 — 324486

De heer C. Steenlage
Kantooradres: Koningskade 18, 's-Gravenhage, tel. K 1700 — 183840
Huisadres: Bleekerskade 7, Alkmaar, tel. K 2200 — 6974

De Stemvork

RUBRIEK VOOR DE SPREKERS

HOE WAARDEREN DE BEZOEKERS ONZE LEZINGEN?

De gemeenschap Den Haag heeft een enquête gehouden naar de waardering van de zondagmorgenbijeenkomsten door de bezoekers. Die waardering blijkt verheugend groot te zijn. Zo groot, dat ze ons in slaap zou kunnen sussen en het gevoel zou kunnen geven „dat we er zijn". Om dit gevoel niet ten onrechte te doen ontstaan stelt de redactie er prijs op er nog eens nadrukkelijk op te wijzen — de bewerker van de enquête deed dat ook reeds — dat het hier een onderzoek betreft naar de waardering door de bezoekers der bijeenkomsten. Voor een bepaalde categorie wordt blijkbaar een machtig stuk werk door bestuur en sprekers gedaan. De enquête werpt echter geen licht op de vraag waarom een groot deel der leden niet tot de bezoekers behoort, zoals ook de bewerker het zegt: „. . . . waarom toch het gemiddeld bezoek (in Den Haag) minder dan 10 % van het ledental is, blijft verborgen." Dit probleem blijft dus bestaan. Wij zouden Den Haag dubbel dankbaar zijn als zij vormen wist te vinden om haar enquête met een onderzoek naar deze vraag uit te breiden. En dan blijft vanzelfsprekend nóg een belangrijke vraag onbeantwoord: Hoe bereiken we, o.a. met onze zondagmorgenbijeenkomsten, nog veel grotere groepen van buitenkerkelijken, dan onze ledenkring alleen.

Ieder bestuurder weet, hoe moeilijk het is om achter de voorkeuren en wensen van zijn leden te komen t.a.v. de aard der bijeenkomsten en lezingen. Iedere spreker weet, hoe moeilijk het is te ontdekken of wat hij heeft gezegd, bij zijn publiek is aangegslagen. Vandaar dat wellicht belangstelling bestaat voor een onlangs door de gemeenschap Den Haag ondernomen poging tot peiling van de waardering, die de zondagmorgenbijeenkomsten van het seizoen 1957—'58 bij de bezoekers hebben gevonden.

De aanleiding daartoe was een discussie op de jaarvergadering over middelen om het bezoek aan de bijeenkomsten te vergroten. Er werd natuurlijk ook gesproken over de oorzaken van het te geringe bezoek en zoals gebruikelijk werden hierover vele — onderling vaak tegenstrijdige — meningen naar voren gebracht. Twee opvattingen werden met klem verdedigd: de lezingen zouden te moeilijk zijn en het rationalistische element zou te zeer overwegen ten opzichte van het religieuze en bezinningselement. Beide opvattingen werden ook met klem bestreden.

Het bestuur besloot daarop tot genoemde peiling om te trachten, wat meer zekerheid te verkrijgen over wat de bezoekers van de bijeenkomsten inderdaad wensen of betreuren. De uitvoering geschiedde zodanig, dat op

de beide laatste bijeenkomsten van het seizoen (13 en 27 april 1958) aan alle bezoekers een enquêteformulier werd uitgereikt, met het verzoek dit bij het verlaten van de zaal ingevuld af te geven. Ongeveer 75 % van de bezoekers heeft aan dit verzoek voldaan; totaal werd van 92 personen een ingevuld formulier ontvangen.
Op het formulier waren alle 15 zondagmorgenbijeenkomsten van het seizoen vermeld met aanduiding van datum, spreker en onderwerp. Voor het geven van een oordeel waren drie kolommen beschikbaar, resp. voor een oordeel over de bijeenkomst als geheel, over de inhoud van de lezing en over de spreker. Voor elke kolom waren 4 of 5 tekens aangegeven, waarmee het oordeel kon worden aangeduid; de omschrijving van deze tekens is weergegeven in tabel 1.

Bij de enquête gebruikte kwalificaties *Tabel 1*

<table>
<tr><th colspan="3">Oordeel over de</th><th rowspan="2">Bij de samenvatting aangeduid als</th></tr>
<tr><th>Bijeenkomst</th><th>Inhoud</th><th>Spreker</th></tr>
<tr><td>Zéér goed</td><td>interessant en boeiend</td><td>zeer goed</td><td>enthousiast</td></tr>
<tr><td>goed</td><td>wel de moeite waard</td><td>prettig</td><td>gunstig</td></tr>
<tr><td rowspan="3">viel me tegen
—
slecht</td><td>matig interessant</td><td>te moeilijke stijl</td><td rowspan="3">critisch</td></tr>
<tr><td>onbelangrijk</td><td>te saai</td></tr>
<tr><td>te moeilijk</td><td>viel om andere redenen niet in mijn smaak</td></tr>
</table>

Bij de bespreking der resultaten zal onderscheid worden gemaakt tussen het oordeel over het winterprogramma als geheel en de vergelijking tussen de verschillende bijeenkomsten.
Wat het meest opviel, was de algemeen zeer goede beoordeling van het programma door de bezoekers. Het aantal critische oordelen was ver in de minderheid. Van de 92 beoordelaars waren er zelfs 53, die uitsluitend (van alle bezochte bijeenkomsten en in alle drie kolommen) enthousiaste of gunstige oordelen gaven, tegen 39, die ook — soms slechts sporadische — critische beoordelingen hadden opgenomen.
Gaat men na, waarop de critiek was gericht, dan was dat veelal dat men het onderwerp niet interessant genoeg vond of dat men de spreker te saai achtte. De kwalificatie „te moeilijk" kwam op alle formulieren tezamen slechts 2 × voor; één maal voor de inhoud en één maal voor de spreker. Eerlijk gezegd is ons bestuur wel wat verlegen met een dergelijke overweldigende motie van vertrouwen. Richtlijnen voor verbetering zijn er

niet uit te halen en waarom toch het gemiddeld bezoek minder dan 10 % van het ledental is blijft verborgen.
Natuurlijk moet men bedenken, dat dit het oordeel is van de bezoekers der bijeenkomsten en niet van al onze leden. Men zou zelfs kunnen onderstellen, dat — omdat de enquête op de beide laatste bijeenkomsten van het seizoen werd gehouden — reeds een selectie was opgetreden: zij, in wier smaak het programma viel, waren blijven komen en de teleurgestelden hadden het bezoek reeds gestaakt. Indien deze onderstelling juist was, zouden de trouwe bezoekers, die vele bijeenkomsten hadden bezocht, weinig critische oordelen hebben gegeven. Voor de sporadische bezoekers, die slechts enkele bijeenkomsten van het seizoen hadden bijgewoond, zou de selectie niet zijn opgetreden en hier zouden derhalve meer critische oordelen te verwachten zijn.
Zoals uit tabel 2 blijkt, is dit laatste in strijd met de feiten: gemiddeld blijken de trouwe bezoekers wat critischer dan de sporadische. Van een selectie der bezoekers in de loop van het seizoen blijkt dus niets.

Groepering naar aantal bezochte bijeenkomsten *Tabel 2*

Aantal bezochte bijeenkomsten	Totaal	Geen enkele critische beoordeling	ten minste één critisch oordeel
1—2	13	12	1
3—5	34	21	13
6—9	30	12	18
10—14	15	8	7

De conclusie lijkt te moeten zijn, dat het overgrote deel van de leden van het H.V. in de grote stad geen behoefte aan of belangstelling voor de bijeenkomsten hebben (wat noch tegen deze leden, noch tegen de bijeenkosten pleit), doch dat de bijeenkomsten van Den Haag voldoen aan de wensen van die leden, die deze behoefte en belangstelling wel hebben.
De tweede vraag is, of de enquête iets leert over de voorkeur van de bezoekers voor bepaalde onderwerpen of bepaalde sprekers. Het is niet mogelijk gebleken, in dit opzicht spreker en onderwerp te scheiden; daarvoor waren de oordelen in beide kolommen te sterk gecorreleerd. De bijeenkomsten zijn dus elk als één geheel onder het nummer van de spreker behandeld.
Gezien de algemene strekking behoeft het niet te verwonderen, dat ook voor elke spreker het aantal enthousiaste en gunstige oordelen dat van de critische sterk overtreft. Als mn de taal van de rapportcijfers gebruikt, kan men zeggen dat de cijfers, die de sprekers van de bezoekers hebben gekregen, slechts variëren van 10 tot 7.
Binnen dit kader is toch in tabel 3 nog getracht tot een relatieve waardering voor de verschillende sprekers te komen. Het oordeel op een formulier over een spreker is daartoe beschouwd als
enthousiast: als ten minste in 2 van de 3 kolommen een enthousiaste en in de 3e een gunstige beoordeling is gegeven

gunstig: als in geen van de 3 kolommen een critisch oordeel staat
critisch: in de overige gevallen.

Voor de classificatie der sprekers is tenslotte een gemiddeld („rapport") cijfer afgeleid door voor een enthousiast oordeel een 10 te substitueren, voor gunstig een 7 en voor critisch een 4. Een en ander is in tabel 3 weergegeven.

Vergelijkend oordeel over sprekers *Tabel 3*

Spreker	Onderwerp (verkorte aanduiding)	Aantal beoordelaars	Enthousiaste oordelen	Gunstige oordelen	Critische oordelen	Gemiddald cijfer
no. 1	Biologie en levensbeschouwing	45	45	—	—	10,0
no. 2	Toekomstperspectieven	46	39	6	1	9,5
no. 3	Mens en automatisering	27	20	7	—	9,2
no. 4	Angst	73	55	12	6	9,0
no. 5	Humanisme	46	31	14	1	8,9
no. 6	Humanisme dagelijks	24	14	9	1	8,6
no. 7	Astrologie	48	30	14	4	8,6
no. 8	Levensvreugde	36	19	16	1	7,5
no. 9	Boeddhisme	28	16	9	3	8,4
no. 10	Goethe	24	15	8	2	8,3
no. 11	Mythisch denken	46	24	15	7	8,1
no. 12	Huwelijksproblemen	31	16	9	6	8,0
no. 13	Persoonlijk leven	35	15	16	4	7,9
no. 15	Kerstmis	39	14	17	8	7,5
no. 15	Anderen en ik	29	11	11	7	7,4

Tot slot nog enkele opmerkingen.

1e. De enquête werd gehouden bij de twee laatste lezingen van het seizoen (de sprekers genummerd 1 en 4).
Het oordeel over de andere sprekers is dus slechts gegeven door luisteraars, die ook op één van de beide laatste lezingen aanwezig waren.

2e. Het enthousiasme voor de lezing van spreker no. 1 was zeer uitgesproken, hetgeen uit verschillende speciale opmerkingen bleek.

3e. Opvallend is de hoge plaats van spreker no. 3. Deze spreker is in verbondskringen weinig bekend. Zijn lezing was zodoende slechts matig bezocht, doch in het gemeenschapsbestuur was de waardering ervoor reeds eerder tot uiting gekomen, hetgeen thans door de bezoekers werd bevestigd.

4e. Van weerstand bij de toehoorders tegen een te rationalistisch programma blijkt niets. De als rationalistisch te classeren sprekers no. 1, 4, 7 en 11 werden gemiddeld hoger gewaardeerd dan meer religieus getinte humanisten als de sprekers no. 9, 10, 13 en 15.

J. P. Mazure